

#### Zitierhinweis

Pánek, Jaroslav: Rezension über: Niall Ferguson, Civilization. The West and the Rest, New York: The Penguin Press, 2011, in: Český časopis historický, 2015, 2, S. 505-511, DOI: 10.15463/rec.1189737627

# český časopis historický

#### copyright

Dieser Beitrag kann vom Nutzer zu eigenen nicht-kommerziellen Zwecken heruntergeladen und/oder ausgedruckt werden. Darüber hinausgehende Nutzungen sind ohne weitere Genehmigung der Rechteinhaber nur im Rahmen der gesetzlichen Schrankenbestimmungen (§§ 44a-63a UrhG) zulässig.

Závěrem je možno shrnout, že sborník Městské právo ve střední Evropě je jakousi selektivní rekapitulací současného stavu poznání problematiky (či spíše některých jejích aspektů), přičemž většina v něm obsažených příspěvků si zjevně nekladla za cíl toto poznání cestou hlubší pramenné analýzy posouvat. Z tohoto pohledu pak lze do jisté míry přisvědčit tomu, že se předložené stati dají vnímat jako samostatně vydané rozšíření úvodního slova k nové edici Koldínova díla.

Pochválit lze vkusnou, výpravnou a s edicí vzhledově sladěnou podobu sborníku, stejně tak je nepochybné, že příspěvky jsou stylisticky vybroušené a formálně zvládnuté (byť nelze pominout překvapivou skutečnost, že nedošlo k důslednému sladění formy citací v poznámkových aparátech jednotlivých textů). Těžko říci, zda je přijatelné hodnocení, že sborník „odráží v pozitivním i negativním smyslu úroveň právněhistorického bádání v České republice“.<sup>20</sup> Okruh českých autorů je omezený, figurují v něm i historici obecní a naopak pro některé participující právní historiky nepředstavuje období raného novověku primární objekt odborného zájmu. Jisté ale je, že i když se sborník může stát (stejně jako s ním spojená edice) impulzem pro rozvoj právněhistorického bádání o českém středověkém a raně novověkém městském právu, nebyl jím v žádném případě antikvován starší sborník z quingentální konference, vydaný v roce 1982, jehož mnohé texty mohou být (navzdory době vydání) dodnes platným východiskem pro toto bádání.

Marek Starý

Niall FERGUSON

***Civilization. The West and the Rest***

New York, The Penguin Press 2011, XXX + 402 s., 7 mapek, 12 tabulek a grafů,  
47 vyobrazení v přílohách, ISBN 978-1-59420-305-3.

Niall FERGUSON

***Civilizace. Západ a zbytek světa***

Překlad Emanuel Geissler, Praha, Argo – Dokořán 2014, 347 s., 7 mapek, 12 tabulek a grafů,  
47 vyobrazení v přílohách,  
ISBN 978-80-257-1114-9 (Argo), ISBN 978-80-7363-606-7 (Dokořán).

Diskuse o úpadku a možném zániku euroamerické civilizace, zejména v konfrontaci s dalšími civilizačními okruhy, přinesly v několika posledních letech množství knižních publikací. Britský historik Niall Ferguson (\*1964), působící v Oxfordu a na Harvardu, programově odmítl apokalyptické vize a pokusil se podívat na vývoj Západu tak, aby vystihl jeho vývojovou dynamiku a zároveň specifické rysy v uplynulých pěti či šesti staletích. Více než půltisícileté období, které bývá v kompendiích světových dějin označováno jako vzestup či dominance Evropy, uchopil historik, jehož badatelská zkušenost se spojuje především

---

20 Nada ŠTACHOVÁ (rec.), *Městské právo ve střední Evropě*, in: *Sborník příspěvků z mezinárodní právnické konference „Práva městská Království českého“ z 19.–21. září 2011*, Slezský sborník 112, 2014, č. 2, s. 282.

s 19. a 20. stoletím. Je zároveň historikem, pro jehož interpretaci minulosti mají zásadní důležitost dějiny financí. Přesto však tentokrát vyšel od úvah o dějinách idejí, zejména o úrovni všeobecné recepce dějepisného vzdělání. Varovně konstatoval, že liberální způsob vzdělávání na Západě připravil absolventy nižších škol a dokonce i univerzit o podstatné historické vědomosti a tím také o schopnost interpretovat a zvládat krizové situace současnosti.

Tuto situaci Ferguson kritizuje, neboť za podstatný rys prosperující civilizace pokládá paměť, historické vědomí, sepětí s předcházejícími generacemi, s jejich myšlením a zkušenostmi. Navíc odmítá módní vlnu politické korektnosti, která na euroamerické civilizaci shledává především nebo pouze nedostatky. Ferguson naopak zdůrazňuje světla i stíny jak u západní civilizace, tak u všech ostatních, a odmítá snahu romanticky přikrášlovat ty civilizační okruhy, které v dějinách podlehly. Neváhá označit západní civilizaci za nejúspěšnější v dějinách (a to nejen v rámci druhé poloviny druhého tisíciletí po Kristu), neboť žádné jiné se dosud nepodařilo dosáhnout tak velkého rozšíření, tak dalekosáhlé převahy a vlivu na ostatní svět. Celou svou knihu věnuje hledání odpovědi na základní otázku – proč euroamerická civilizace dosáhla tak výjimečného úspěchu a co z toho vyplývá pro její další vývoj.

Fergusonovo vymezení civilizace jako mimořádně složité lidské organizace (*highly complex human organization*) zahrnuje vedle kultury v užším smyslu také ekonomické, společenské a politické instituce, bez jejichž působení by byl i vznik „vysoké kultury“ nemyslitelný. Pokládá civilizaci za největší organizační jednotku lidského společenství, za výsledek reakce obyvatelstva určité části světa na okolní prostředí, při jejímž vymezení hrají roli podstatné rysy hmotné a duchovní kultury, náboženství a jazyka. Po kritickém rozboru starších pokusů o interpretaci příčin jedinečného vzestupu Západu klade autor důraz na instituce. Svou ústřední tezi formuluje jako vznik a prosazení šesti nových komplexů institucí a s nimi spjatých základních myšlenek či způsobů chování. Jsou to konkurence, vědecké poznání, vlastnická práva, péče o zdraví, konzumní společnost a pracovní etika. Tyto základní pojmy (soutěžení, věda, vlastnictví, medicína, spotřeba, práce) tvoří názvy a určují hlavní témata šesti kapitol, do nichž je kniha – kromě úvodu a závěru, rozsáhlé bibliografie a rejstříku – rozčleněna.

Autor si je vědom obtíží při vymezení „Západu“, ale přiklání se k tomu, že nejde jen o západní a střední Evropu, severní část Ameriky a Australasii, ale připočítává k ní také post-sovětský prostor (v institucionálních principech jednoznačně vycházející ze západních idejí). Nejde mu tedy o jednoznačně geograficky vymezený makroregion, nýbrž o soustavu norem, způsobů chování a institucí, jakkoli i tato soustava má různé varianty a postrádá ostré hranice.

Interpretace vychází z dvojího kontrastu – jednak mezi Západem a Východem, jednak mezi evropským středověkem či počátkem novověku a moderní dobou. Autor, který zvládl obrovské množství literatury, využívá především britských reálií (když například charakterizuje základní podmínky života v počátcích zkoumaného období – úroveň výživy, hygieny a zdravotního stavu obyvatelstva, ukazuje tvrdost života v předshakespearovské Anglii v porovnání s relativním blahobytem čínské říše). Při pohledu na vnitřní poměry v Evropě jeho srovnání sahají zejména k Francii, Nizozemí, Itálii a Německu, ale i k Rusku a v některých případech také ke středoevropským zemím. Konstatování o situaci ve starších

dějninách střední Evropy mají pouze povšechný charakter a svádějí autora k paušálním úsudkům, že čím dále na východ od Anglie, tím byla situace pro život méně příznivá. Jestliže to tvrdí například o stálém ohrožení života (podle ročního počtu vražd na sto tisíc obyvatel), sotva se může opírat o prokazatelné údaje. Stejně obtížné by bylo zjišťování důsledků válečného ohrožení života v raně novověké Evropě, neboť odhady počtu zabitých v bitvách jsou jen přibližné, u nevojenských osob, jež padly za obět válečnému běsnění, prakticky nezjistitelné. Přesto vystižení neradostného stavu Evropy kolem roku 1500 a krátce poté plní svou úlohu – ilustruje úroveň, z níž se Evropa v následujících staletích postupně vzepjala k nástupu předstihujícímu všechny ostatní kontinenty.

Na přelomu středověku a raného novověku shledává Ferguson zásadní rozdíl mezi západní a čínskou civilizací v tom, že se na politicky diferencovaném Západě rozvinulo konkurenční prostředí na rozdíl od stabilizované, po harmonii toužící společnosti Dálného východu. Jeho argumentace stálým soupeřením mezi státy, státečkami a autonomními městy v Evropě oproti hierarchickému uspořádání jednotné Říše středu, soutěživostí jednotlivých zemí, stavů, etnik a jejich jazyků i zájmových skupin, zdůrazňuje ve Fergusonově výkladu dynamický efekt konkurence v západní Evropě a brzdný efekt mocenského monopolu ve východní Asii. Je to jistě jako znak zásadního vývojového rozdílu přijatelné, ale samo o sobě nepřináší dostatečné osvětlení skutečnosti, proč právě kolem roku 1500 se tato rozdílnost projevila tak výrazně.

K odpovědi se autor přiblížil v kapitole o vědeckém poznání. Připouští, že až do 15. století byl Orient kulturně (a to i v oblasti přírodovědného poznání) vyspělejší než Západ, ale potom se začal projevovat výrazně odlišný vztah k vědeckým inovacím, jež měly přímý vliv na obecnou technologickou převahu, válečnictví a účinnost expanzivní politiky. V tomto oddílu Ferguson zvolil kontrapozici Západ a Osmanská říše, a na nich ukázal intelektuální revoluci nejen jako proud zásadních vynálezů a proměn v představách o uspořádání státu, ale také jako vznik propastných rozdílů ve vztahu západních a orientálních panovníků či společností k vědě a v možnostech sdílení nových myšlenek i kompetitivního řešení problémů.

Výklad o státem zajištěném vlastnictví jakožto základu společenského řádu je postaven na srovnání dvojího přístupu k Novému světu. Ferguson realisticky odmítá extrémní představu, že vzestup Západu byl přímým důsledkem expanze na západní polokouli, bez níž by Evropa údajně zůstala jenom nevýznamným výběžkem eurasijského kolosu. Kolonizaci Ameriky naopak pokládá za jedinečný experiment, jímž byla ověřována efektivnost dvou základních modelů – britského v Severní Americe a iberského v Jižní či širě v Latinské Americe. Ve své interpretaci dává jednoznačně přednost britskému přístupu k zajištění osobní svobody a nerušené držby majetku prostřednictvím zákonů před jakoukoli formou absolutistické vlády; z tohoto ideového základu pak vyvozuje dalekosáhlé důsledky pro vybudování soudržné, materiálně silné a kulturně plodné západní civilizace. Autor nevychází z představy o lineárním vývoji, který by nutně vedl k lepším výsledkům britského modelu, naopak připouští i jiné vývojové možnosti, pokud by snad byli Angličané přišli do prostředí oplývajícího drahými kovy a Španělé do úrodných zemědělských oblastí. Klade však důraz na ideje a instituce (zajištění majetku a participace na správě veřejných záležitostí), jež do značné

míry předurčily efektivnější a vývojově produktivnější přístup ke koloniím právě v Severní Americe s daleko větší sociální mobilitou a účastí na politickém rozhodování formou zastupitelské vlády.

Oddíl věnovaný moderní medicíně je postaven na srovnání Evropy a Afriky. Ani zdaleka se nespokojuje se shrnutím výsledků lékařského poznání, úspěchů zdravotní péče a postupného prodlužování průměrné délky lidského života. Sleduje zápas o překonání zhoubných epidemií a dokonce i úlohu železnic při pronikání do afrického vnitrozemí a při uplatňování nových forem zdravotní péče. Nemilosrdně však odhaluje také temné stránky západní civilizace ve vztahu k lidskému životu a zdraví, aniž by skrýval, že podobně se chovala impéria i v jiných civilizačních okruzích. Na jedné straně zdůrazňuje katastrofální válečné vraždění, přičemž v obou světových válkách shledává zárodky sebeodstranění Západu. Na druhé straně pak věnuje velkou pozornost eugenice a rasismu, jež ilustruje na pozdním nástupu a projevech mimořádně krutého německého imperialismu. Podrobně rozebírá genocidu původního obyvatelstva Jihozápadní Afriky (Namibie) a klade provokativní otázku, zda nebyla experimentem, který připravoval podmínky pro nacistický pokus o rozšíření životního prostoru na východě Evropy a pro snahu o likvidaci slovanských národů.

Zrod konzumní společnosti klade Ferguson do přímé souvislosti s průmyslovou revolucí. V tomto případě však neshledává zvláštní výhody v anglických institucích, ale předstih Velké Británie vidí především ve značně vyšší ceně práce oproti zemím kontinentu a v dostatku domácího uhlí, což obojí výrazně stimulovalo zavádění strojní výroby. Pro názorné osvětlení proměn světa v 19. a 20. století si autor vybral textilní průmysl a jím produkováný nový styl unifikovaného oblékání. Tentokrát se zaměřil především na srovnání Británie jakožto iniciátora celého procesu proměn a Japonska jako jejich nejpozoruhodnějšího recipienta. Modernizaci dálnévýchodní ostrovní říše pojal (v porovnání s pomalejším vývojem Číny a Indie) jako prototyp westernizace, probíhající od sedmdesátých let 19. století ve sféře odívání, spotřeby, výroby, technologických inovací a produktivity. Doslova zábavným způsobem vylíčil proměny odívání ve 20. století, zejména celosvětové rozšíření džínů, které pojal nejen jako doklad módní a výrobní standardizace, ale také jako symbol vítězství konzumní společnosti na Dálném východě i v zemích východní části Západu, v Sovětském svazu a jeho satelitech.

Do této souvislosti poněkud překvapivě zařadil nejobsáhlejší partii věnovanou českým reáliím, totiž neobvyklý pohled na vývoj Československa od šedesátých do osmdesátých let 20. století. Aniž by podceňoval společenské a politické souvislosti pražského jara a následující „normalizace“, na prvním místě zdůraznil trvalý nedostatek spotřebního zboží jako materiálního symbolu západní svobody. V džínách a rockové hudbě, symbolech konzumu a svobodného vystupování, shledal jevy, které smrtelně ohrožovaly sovětský systém a způsobily mu větší vnitřní problémy než nejmodernější americké zbraně.<sup>1</sup> V této symboli-

1 N. FERGUSON, *Civilization*, s. 247–249. Jen na okraji lze připomenout, že Češi resp. české země se ve Fergusonových úvahách několikrát mihnou – tentokrát bez podrobnějšího výkladu – v souvislosti s proměnami národnostních a politických poměrů ve střední Evropě, popřípadě se sudetskou otázkou.

ce je patrně skryta vědomá nadsázka, ale zároveň přesvědčení o nezadržitelném tlaku konzumního způsobu života na společnost 20. a počínajícího 21. století.

Poslední ze šesti tematických kapitol je věnována práci. Podobně jako Max Weber vychází i Ferguson ze vztahu pracovní etiky a náboženství, ale k tezím zakladatele sociologie zaujímá značně kritické stanovisko. Soudí, že nikoli jen protestantismus, ale každé náboženství, které hlásá poctivost, pracovitost a šetrnost, je prospěšné pro hospodářský růst, ale že hlavní předností evangelických konfesí byla snaha rozšířit gramotnost a tím i hodnotu lidského kapitálu. Proti Weberově etice práce proto staví protestantskou etiku slova. Klade si otázku, zda spolu s náboženstvím ztrácí současný Západ i z něho vycházející morálku. Ze srovnání míry sekularizace v různých částech světa mu vychází největší pokles náboženské orientace (a zároveň příklonu k hedonistickému způsobu života) v západní Evropě, poměrně setrvalý stav ve Spojených státech a naopak nárůst vlivu křesťanství v současné prosperující Číně. Vylíčení několikerého pokusu o zavedení křesťanství v Říši středu a poté vystižení jeho překvapivého vzestupu ve 20. a na počátku 21. století patří k nejdramatičtějším partiím recenzované knihy. Autor ukazuje postupnou recepci křesťanství čínskými intelektuály, podnikateli a někdy i politiky, kteří pokládají křesťanství za východisko k prosperitě upevněním vlastnických práv, respektem k zákonům a pracovní etikou. Ve Fergusonově výkladu Dálný východ přebírá výhody, jichž se Západ vzdává, čímž se ocitá v oslabeném postavení vůči masovému přistěhovalectví a nábožensko-politickým ambicím jeho nositelů. Problém sekularizace Evropy staví ovšem před historiky a badatele v dalších humanitních disciplínách otázku, jak podchytit a zhodnotit vývoj občanských a pracovních ctností, které sice vycházejí z hlubokého židovsko-křesťanského základu, ale jejichž nositeli nebyli a nejsou praktikující křesťané.

Závěrečný text je příznačně nazván *Soupeři* (The Rivals). Autor v něm přehledně rekapituluje řadu pohledů na vznik a zánik civilizací, jež se objevily v dosavadních anglosaských, italských, německých či ruských úvahách o filozofii dějin. Nepřijímá představu o cyklickém vývoji, vedoucím vždy od skrovných počátků přes rozkvět po rozpad, a místo nich klade důraz na specifický rytmus dějin. Neakceptuje ani Huntingtonovu teorii o velkém střetu civilizací, naopak v příštích desetiletích předpokládá spíše sérii občanských a lokálních válek, které ovšem mohou vést i k rozpadu některých civilizací. Za zásadní problém 21. století považuje – naprosto realisticky – přesun těžiště světového dění ze Západu na Východ, a to na Dálný východ, který se v mnoha ohledech westernizoval. Při veškeré kritičnosti k euroamerické civilizaci nepropadá Ferguson defétismu a soudí, že i v počínajícím „asijském století“ si Západ udržuje nejvíce pozitivních rysů, jež celý svět v uplynulých několika staletích do jisté míry recipoval. V této historické retrospektivě za největší hrozbu nepokládá ostatní civilizace, nýbrž strach z budoucnosti a pokles vzdělanosti, zvláště pak ignorantský přístup k vlastním dějinám. Pozoruhodným způsobem tak završuje svou představu, že kritické a v celosvětovém smyslu komparativní studium euroamerické civilizace přináší jejím nositelům dostatek důvodů k sebevědomí a také k jistému historickému optimismu.

Ferguson je historikem velkého literárního nadání. Zatímco Fernanda Braudela označuje za mistra civilizačních struktur, sám cílevědomě píše dynamický příběh civilizace. Ten je postaven na promyšlené kompozici a na zřetězení dílčích, většinou pečlivě vybraných

a pro celkový výklad příznačných epizod světových dějin (například zmařeného čínského pokusu o ovládnutí světa obrovským loďstvem v letech 1405–1424 a v kontrastu s tím ob-  
jevných plaveb zahájených Portugalci na konci 15. století).<sup>2</sup> Zajímavé je využití méně ob-  
vyklých pramenů – charakteristických citací z beletrie a dokonce odkaz na počítačovou hru  
jakožto ukázkou současných představ o soupeření civilizací. Nejčastěji však autor sahá po do-  
bové ikonografii a využívá obrazy starých malířů i novodobá alba fotografií, aby deskriptiv-  
ní analýzou jejich obsahu vystihl prostředí srovnávaných civilizačních okruhů. Ferguson  
píše o obtížných tématech (mj. z hospodářských a finančních dějin) jasně a přehledně, jeho  
srovnání rozdílných civilizací jsou srozumitelná, použité statistické údaje přinášejí názor-  
nou ilustraci výkladu. Zatímco pro 19. a 20. století může pracovat s ověřenými daty, pro  
období raného novověku, tedy pro převážně předstatistickou dobu, lze uváděné číselné  
údaje chápat spíše jako orientační údaje o proporcích a vývojových trendech. Některé jeho  
nadměrně „přesné“ údaje mohou vyvolat kritiku specialistů, což však pravděpodobně ne-  
podvrátí celkovou koncepci jeho výkladu.

Kvality Fergusonovy knihy přenáší do českého prostředí překlad, který vyšel tři roky  
po prvním anglickém a americkém vydání. Text Emanuela Geisslera stojí na jazykově dobré  
úrovni a je čtivý, což u současných překladů odborné literatury není nikterak samozřejmé.  
Nesnadný text zvládl překladatel solidně a vyřešil řadu terminologických nesnází. Bohužel  
se však nevyhnul chybám a nepřesnostem, které mohou čtenáře zmást i ve věcech podsta-  
tných. Jde už o úvodní charakteristiku historie jakožto vědního oboru. Zatímco N. Ferguson  
ji pouze odlišuje od přírodních věd, zejména se zřetelem k neopakovatelnosti dějinných je-  
vů a nemožnosti stanovit zákonitosti budoucího vývoje, E. Geissler bezděčně vylučuje his-  
toriografii z okruhu vědeckých oborů, neboť nebere v úvahu rozdílnost sémantického zábě-  
ru slov „scientist“ a „vědec“.<sup>3</sup> Jinde si překladatel počíná poněkud nedomysleně, například  
když při mechanickém výčtu západních mocností nezohledňuje Fergusonovu aplikaci abe-  
cedního pořadí států, takže Rakousko (přesněji řečeno Rakousko-Uhersko), v anglickém  
originále Austria, se v českém znění dostalo na první místo před ostatními deseti koloniál-  
ními mocnostmi (empires); vzhledem k popisované situaci z roku 1913 a k tehdejšímu re-  
álnému postavení habsburské monarchie to čtenáře nejspíš udiví. Na drobné i závažnější  
nedostatky překladu, včetně naprostého zmatení chronologických souvislostí,<sup>4</sup> si čtenář

2 Někdy ovšem Ferguson svůj sklon k naraci přepíná a vkládá do textu zbytečné vsuvky; naprosto  
nevýstižná a nic podstatného neříkající je například charakteristika Leopolda I. v souvislosti  
s druhým tureckým obléháním Vídne (*Civilization*, s. 54).

3 Srov. „Historians are not scientists“ (N. FERGUSON, *Civilization*, s. XX) a „Historici nejsou  
vědci“ (N. FERGUSON, *Civilizace*, s. 13).

4 Pokud se čtenář neorientuje v historii Osmanské říše, bude zcela zmaten srovnáním s habsbur-  
skou monarchií, neboť Ferguson píše o konci 16. století („To the late sixteenth century...“; *Civili-  
zation*, s. 53), ale Geissler překládá „Koncem 18. století...“; *Civilizace*, s. 67). V souvislosti se stře-  
tem Východu se Západem u Vídne 1683 použil již Ferguson nepřilíš vhodnou charakteristiku  
Jana III. Sobieského „the newly elected Polish King“ (*Civilization*, s. 55), což Geissler ještě umoc-  
nil překladem „čerstvě zvolený polský král“ (*Civilizace*, s. 69), aniž by tušil, že Sobieski byl zvolen  
už devět let předtím (1674).



musí dávat pozor i jinde.<sup>5</sup> Trochu uspěchaný překlad a nedosti pečlivá korektura tu zanechaly své stopy. Pokud jde o vybavení české verze, byly do ní převzaty mapky (s přeloženými názvy reálií), grafy a tabulky, stejně jako černobílá a barevná vyobrazení, byť v poněkud nižší kvalitě oproti originálu.

Fergusonova kniha je pozoruhodným vědeckým i literárním dílem. Většinou nepřináší zásadně nová fakta, ale přichází s neobvyklými souvislostmi a kombinacemi, což v úhrnu představuje originální interpretaci dějin západní civilizace. Vychází z hluboké znalosti a z kritického pohledu na vývoj světa v raném i pokročilém novověku a v současnosti. Odmítá laciné politizující soudy a snaží se ukázat přednosti západní civilizace a možnosti, které je nadále schopna nabídnout světu. Autor se ve svém výkladu cyklicky vrací k otázce historického vědomí. Vážný problém shledává v současné neznalosti dějin vlastní civilizace, přičemž poznání těchto kořenů pokládá za cestu k odhadu, jaká rizika naší civilizaci hrozí. Tento výklad se může stát nástrojem orientace Evropanů a Američanů, stejně jako podnětem pro další historiografická bádání. Neboť napříště nepůjde jen o obrysovou charakteristiku civilizace jako celku, ale také o vystižení pozice a úlohy jednotlivých jejích složek – v pohledu geografickém, etnickém i oborovém. V tomto smyslu může být Fergusonova práce mimořádně inspirativní i pro nás.

Jaroslav Pánek

Ivo T. BUDIL

*Úsvit rasismu*

Praha, TRITON 2013, 827 s., ISBN 978-80-7387-630-2.

V linii nastíněné již dříve vydaným vzhledem do zrodu moderní antropologie<sup>1</sup> se Ivo T. Budil rozhodl předestřít svou verzi „příběhu o vzniku, rozvoji, triumfu a pádu rasového myšlení“ v duchovní tradici prostoru, který v průběhu knihy nazývá (s příslušnou dávkou zjednodušení) „Západem“ nebo konkrétněji „severozápadní částí Eurasie“. V nejběžnějším chápání fyzické antropologie je *rasa* – či v počestěné variantě *plemeno* – taxonomická kategorie, sloužící k popisu údajné rozmanitosti lidských populací, jak se vyvinuly během evoluce rodu *Homo*. Ve druhé polovině 20. století byl však zpochybněn pojem rasy jako biologické kategorie. V historii, sociologii a částečně v sociální a kulturní antropologii začala být proto rasa vnímána nikoli jako objektivně existující fenomén či analytická kategorie, ale jako sociální konstrukt, sloužící aktuálním zájmům jedinců či skupin. Sledování mechanismů, které daly vzniknout modernímu rasovému myšlení, tak slibují odhalit mnohé o samotných principech fungování Evropy jako „společensví představ“.

5 Je podivné překládat přírodní svět (natural world) jako „fyzikální svět“ (*Civilization*, s. 13; *Civilizace*, s. 33); někdy je zcela převrácen smysl Fergusonova sdělení: „První vysoká pec byla postavena... v roce 1709...“, ačkoli – Ferguson tvrdí opak – „... was not built...“ (*Civilization*, s. 28; *Civilizace*, s. 46); atd.

1 Ivo T. BUDIL, *Za obzor Západu. Proměny antropologického myšlení od Isidora ze Sevilly po Franze Boase*, Praha 2001.